

ค่าเสียหายเชิงลงโทษในคดีสิ่งแวดล้อม Punitive Damages in Environmental Cases

สรันุช ครูฑูเอก*

นักศึกษาลัทธิฐานนิติศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์*

Sarunuch Krutpuark*

Graduate Student of Master of Laws Program, National Institute of Development Administration*

Corresponding author E-mail: sarunuch.kru@stu.nida.ac.th

(Received: September 2, 2023; Revised: October 10, 2023; Accepted: October 30, 2023)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาการกำหนดค่าเสียหายในคดีความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของกฎหมายไทย ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประกอบกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษในการนำมาปรับใช้กรณีความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในกฎหมายไทย โดยศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร ค้นคว้าเอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากหนังสือ บทความ คำพิพากษาของ ศาล ข้อมูลเอกสารในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ เอกสารทางวิชาการ กฎหมายของไทย และกฎหมายต่างประเทศเพื่อเปรียบเทียบ การกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้ในคดีความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในกฎหมายไทยกับกฎหมายต่างประเทศ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศที่ให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองด้านสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก มีหน่วยงานคุ้มครองสิ่งแวดล้อมมี อำนาจจัดการในเรื่องนี้โดยเฉพาะ ทำงานแบบเชิงรุกในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ รวมไปถึงการบังคับใช้ค่าเสียหายเชิงลงโทษโดย เป็นดุลพินิจของคณะลูกขุนภายใต้การควบคุมดูแลของศาล และมีการวางหลักคำพิพากษากำหนดหลักเกณฑ์การปรับใช้ ค่าเสียหายเชิงลงโทษ และวิเคราะห์ปัญหากฎหมายไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพ สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนในคดีความผิด เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

ผลการวิจัยพบว่า พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มีการกำหนดเพียงแต่ ความรับผิดแต่มีได้บัญญัติถึงหลักเกณฑ์ในการกำหนดค่าเสียหายเอาไว้ การกำหนดค่าเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมจึงเป็นไปตาม หลักกฎหมายว่าด้วยการละเมิด อย่างไรก็ตามหลักกฎหมายว่าด้วยการละเมิดในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยนั้นไม่ เพียงพอต่อการปรับใช้ในคดีสิ่งแวดล้อม เนื่องจากคดีสิ่งแวดล้อมและคดีละเมิดทั่วไปนั้นมีลักษณะแตกต่างกัน อาทิ ภาระการ พิสูจน์ ลักษณะความเสียหาย ระยะเวลาในการเกิดความเสียหาย ซึ่งจะส่งผลให้ค่าเสียหายที่ผู้กระทำความผิดในคดี สิ่งแวดล้อมต้องชดเชยนั้นไม่เพียงพอต่อค่าเสียหายที่เกิดขึ้นจริง ผู้เขียนจึงเสนอแนะว่า ควรนำแนวคิดค่าเสียหายเชิงลงโทษ มา ปรับใช้ในการแก้ไขเยียวยาความเสียหายที่ผู้ก่อมลพิษต้องรับผิดชอบในความเสียหายเพิ่มมากขึ้นนอกเหนือจากค่าเสียหายที่ต้อง ชดเชยตามความเป็นจริง อันเป็นการก่อให้เกิดการยับยั้งการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สร้างความตระหนักต่อความ เสียหายที่จะส่งผลกระทบต่อตามมา และควรบัญญัติหลักกฎหมายให้อำนาจศาลในการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษในกฎหมาย สิ่งแวดล้อมไว้อย่างชัดเจน เพื่อให้ศาลสามารถหยิบยกหลักดังกล่าวนำไปปรับใช้ และก่อให้เกิดประโยชน์กับประชาชนโดย ส่วนรวมในการคุ้มครองผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมให้ได้รับการเยียวยาอย่างเป็นธรรมและเหมาะสม

คำสำคัญ: กฎหมายสิ่งแวดล้อม, ค่าเสียหายเชิงลงโทษ, ค่าเสียหายตามความเป็นจริง

Abstract

This study aims to investigate the problem of assessing damages in environmental litigation under Thai law, in accordance with the National Environment Quality Promotion and Preservation Act B.E.1992 and the Civil and Commercial Code, alongside principles, concepts, and theories relating to punitive damages applied in environmental law offenses. This study is conducted through comprehensive documentary research, which involves sourcing relevant materials from books, articles, and court judgments, and documenting this information in electronic form. Additionally, it delves into academic documents, Thai laws and foreign laws. This involves a comparative analysis of punitive damages assessment in environmental lawsuits under Thai law versus foreign laws specifically in the United States. This is a country that places significant emphasis on environmental protection, with a dedicated Environmental Protection Agency authorized to address such matters proactively. This agency is responsible for addressing various problems, including the enforcement of punitive damages, which are determined at the discretion of a jury under court supervision. Furthermore, specific criteria have been established to guide the application of various punitive damages. The aim is to scrutinize issues in Thai law, particularly those related to the National Environment Quality Promotion and Preservation Act B.E. 1992 and the Civil and Commercial Code, in terms of determining compensatory damages in environmental offense cases.

The study revealed that The National Environmental Quality Promotion and Preservation Act of 1992 solely outlines liability but does not provide specific criteria for assessing damages. Consequently, the determination of damages in environmental cases relies on the principles of tort law. However, the tort law principles within the Thai Civil and Commercial Code prove inadequate for application in environmental cases. This inadequacy arises due to the distinctive characteristics that differentiate environmental cases from general infringement cases, notably in terms of the burden of proof, the nature of the damage, and the duration of the damage. This often leads to an inadequate payment obligation for the offender in environmental cases, which fails to match the actual harm inflicted. This study suggests that the concept of punitive damages should be introduced to augment the remedial damages that a polluter must bear, extending beyond the compensation required for actual damages. This approach would serve as a deterrent to environmentally harmful activities, heighten awareness of potential damages, it is imperative to establish legal principles that empower courts to award punitive damages in environmental law cases. This would enable the courts to effectively apply these principles and, in turn, benefit the general public by ensuring that victims of environmental harm receive fair and equitable compensation.

Keywords: Environmental Law, Punitive Damages, Actual Damages

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตของมนุษย์และเป็นปัญหาที่มีแต่แนวโน้มจะเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งหากไม่ได้รับการจัดการที่เหมาะสม นอกจากจะกระทบต่อสิ่งแวดล้อมระบบนิเวศแล้ว ยังรวมถึงสุขภาพของประชาชนด้วย ในการกำหนดความรับผิดชอบการกระทำละเมิดต่อสิ่งแวดล้อม กฎหมายไทยได้มีการบัญญัติเรื่องนี้ไว้ ได้แก่ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 แต่กฎหมายฉบับดังกล่าวมิได้บัญญัติหลักเกณฑ์ในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายกรณีความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไว้โดยเฉพาะ ดังนั้น จึงต้องกำหนดตามหลักความผิดฐานละเมิดทั่วไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 438 กล่าวคือ ผู้เสียหายมีหน้าที่พิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าตนได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดฐานละเมิดเท่าใด ศาลก็จะใช้ดุลพินิจในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายไม่เกินจำนวนความเสียหายที่เกิดขึ้นจริงตามที่ผู้ถูกละเมิดได้รับ และตามแนวคำพิพากษาของไทยนั้น ผู้เสียหายมักได้ค่าเสียหายที่มีจำนวนน้อยกว่าความเสียหายตามความเป็นจริง

การกำหนดความรับผิดและค่าเสียหายตามกฎหมายละเมิดทั่วไปในกรณีความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมดังกล่าวไม่อาจสร้างแรงจูงใจให้ผู้ก่อให้เกิดความเสียหายใช้ความระมัดระวังเพิ่มขึ้นได้ จึงไม่ได้มีส่วนทำให้เกิดการป้องกันหรือควบคุมดูแลมลพิษเพิ่มขึ้นแต่อย่างใด และไม่ได้เป็นแรงจูงใจให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการป้องกันเหตุอันเกิดจากละเมิดต่อสิ่งแวดล้อมดังกล่าวได้ (ประภาภรณ์ โรจน์ศิริรัตน์, 2564) ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวสหรัฐอเมริกาได้มีการนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษอันเป็นหลักพื้นฐานในการกำหนดค่าเสียหายในประเทศระบบกฎหมายจารีตประเพณี ที่มีได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อชดเชยเยียวยาความเสียหายให้กับผู้เสียหายแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการกำหนดเพื่อเป็นการลงโทษจำเลยผู้กระทำละเมิดให้มีความเข็ดหลาบจนไม่สามารถวนกลับมากระทำละเมิดเช่นนั้นได้อีก และยังมีความมุ่งหมายเพื่อป้องปรามมิให้บุคคลอื่นมีการกระทำละเมิดในลักษณะเดียวกันนี้เกิดขึ้นอีกในภายภาคหน้า (วรชัย แสนสีระ, 2560) ดังนั้น บทความนี้เห็นควรนำแนวคิดมาด้วยการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษมาปรับใช้ในกฎหมายสิ่งแวดล้อมของไทย เพื่อเป็นการลงโทษผู้กระทำละเมิด นอกเหนือไปจากการเยียวยาความเสียหายที่แท้จริงและเป็นการป้องกันการกระทำที่คล้ายคลึงกันนี้ด้วย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษเพื่อนำมาปรับใช้กรณีคดีความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในกฎหมายไทย

2.2 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายไทยกับกฎหมายประเทศสหรัฐอเมริกาในการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้ในคดีความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

2.3 เพื่อวิเคราะห์ปัญหากฎหมายไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนในคดีความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ศาลมีอำนาจกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการค้นคว้าเอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากหนังสือ บทความ คำพิพากษาของศาล ข้อมูลเอกสารในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ เอกสารทางวิชาการ กฎหมายของไทย และกฎหมายต่างประเทศ เพื่อพิจารณาความสอดคล้องและหาแนวทางที่เหมาะสม

4. ผลการวิจัย

4.1 ปัญหาการกำหนดค่าเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม

ในคดีสิ่งแวดล้อมว่าด้วยความรับผิดในทางแพ่ง มักถือเป็นความผิดในฐานละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 420 กำหนดค่าเสียหายตามความเสียหายที่เกิดขึ้นตามความจริงโดยโจทก์ต้องพิสูจน์ถึงความเสียหายว่า

มากนักน้อยเพียงใด โดยโจทก์ต้องพิสูจน์ถึงความเสียหายว่ามากนักน้อยเพียงใด และเป็นผลมาจากการกระทำละเมิดของจำเลย ซึ่งหลักการนี้หากเป็นกรณีการกระทำละเมิดทั่วไปก็อาจเพียงพอที่จะชดเชยความเสียหายที่เกิดจากการกระทำละเมิดให้โจทก์ได้ แต่หากการกำหนดค่าเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมอยู่บนฐานเดียวกับหลักกฎหมายละเมิดทั่วไป ทั้ง ๆ ที่มีลักษณะแตกต่างกัน ส่งผลให้ไม่เพียงพอต่อการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นจริง เนื่องจากมีข้อจำกัดหลายประการ อาทิ การกำหนดความเสียหายเป็นไปตามมาตรา 438 โจทก์มีหน้าที่พิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล หากไม่สามารถพิสูจน์ได้ จำเลยย่อมหลุดพ้นจากความรับผิด ซึ่งคดีสิ่งแวดล้อมมักมีความซับซ้อนและต้องอาศัยความรู้เฉพาะทางเป็นเหตุให้โจทก์เป็นฝ่ายเสียเปรียบ และศาลมักจะกำหนดไม่ครอบคลุมไปถึงความเสียหายดังกล่าวเนื่องจากยังไม่มี ความชัดเจนว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่ ทำให้ผู้เสียหายไม่ได้รับการเยียวยาอย่างแท้จริง (อำนาจ วงศ์บัณฑิต, 2562) และในมาตรา 444 บัญญัติให้อำนาจศาลในการสงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษากายในระยะเวลาไม่เกิน 2 ปี เมื่อนำไปปรับใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมที่บางกรณีความเสียหายอาจยังเกิดขึ้นอยู่เพียงแต่ต้องอาศัยระยะเวลาในการแสดงผล ใช้เวลาในการฟื้นฟูและขจัดมลพิษเป็นเวลานาน จนพ้นวันที่ศาลมีคำพิพากษาออกไปอีกหลายปี ส่งผลให้ผู้ได้รับความเสียหายเพิ่มเติมภายหลังกรอบระยะเวลาดังกล่าวไม่ได้รับการชดเชยเยียวยาในความเสียหายที่เกิดขึ้น (ปาริชาติ มั่นสกุล, 2560)

กรณีคดีหมายเลขแดงที่ 1269/2547 การแพร่กระจายของรังสีโคบอลต์-60 ที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของบุคคลที่ทำงานและผู้พักอาศัยในบริเวณใกล้เคียงทั้งถึงแก่ความตายและเจ็บป่วย เช่น นิ้วมือบวม ผอมร่วง ปริมาณเม็ดโลหิตขาวต่ำมากต้องเข้ารับการรักษที่โรงพยาบาล และเกิดการฟ้องคดีเรียกค่าเสียหายรวมเป็นเงิน 109,264,360 บาท (ประชาไท, 2565) ศาลพิพากษาว่า การจัดเก็บเครื่องฉายรังสีโคบอลต์-60 ของจำเลยหาได้ใช้ความระมัดระวังในการจัดเก็บตามมาตรฐานในการจัดเก็บวัสดุกัมมันตรังสีไม่ อันถือว่าจำเลยประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง และเมื่อตัวโจทก์เคยฟ้องคดีและได้รับค่าเสียหายไปแล้วเป็นเงิน 5,222,301 บาท ศาลฎีกาจึงได้ตัดสินให้จ่ายค่าเสียหายรวมเป็นเงิน 529,276 บาท (กลุ่มกฎหมายสำนักงานปรมาณูเพื่อสันติ, 2563) อันเห็นได้ว่าความรับผิดของผู้ประกอบการในการชดใช้ค่าเสียหายนั้นเทียบไม่ได้เลยกับสิ่งที่ผู้เสียหายได้รับ เช่น ผู้เสียหายบางรายต้องรักษาโดยตัดมือ 2 ข้าง บางรายเสียชีวิต จำนวนค่าเสียหายดังกล่าวจึงไม่สามารถเยียวยาผู้เสียหายได้อย่างเป็นธรรม อีกทั้งศาลได้พิจารณากำหนดค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนตามทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลอย่างเคร่งครัด โดยจะต้องเป็นค่าเสียหายที่เกิดขึ้นหรือเป็นผลโดยตรงจากการกระทำละเมิด ชดเชยความเสียหายให้แก่เฉพาะผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายแล้วและเป็นความเสียหายที่ชัดเจนเท่านั้น และศาลได้สงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษากายในระยะเวลาไม่เกิน 2 ปี เท่านั้น ทำให้ผู้เสียหายที่ได้รับสารพิษที่รั่วไหลหรือแพร่กระจายสะสมอยู่ในร่างกายแต่ยังไม่ปรากฏอาการนั้นไม่ได้รับการชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้น กล่าวคือ ค่ารักษาพยาบาลในอนาคตไม่อยู่ในหลักเกณฑ์ที่ศาลจะกำหนดให้ได้ สารพิษบางชนิดต้องอาศัยระยะเวลาสะสมมากกว่าสองปี เนื่องจากโดยปกติความเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมหากมีการปนเปื้อนของสารพิษในการจะปรากฏความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย และทรัพย์สิน รวมไปถึงความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ต้องอาศัยระยะเวลานาน และเกินระยะเวลาสองปี ส่งผลให้ความเสียหายที่เกิดขึ้นภายหลังไม่ได้รับการเยียวยา

กรณีคดีหมายเลขแดงที่ 1565/2549 สารตะกั่วปนเปื้อนลำห้วยคลิตี้ เหตุการณ์รั่วไหลของน้ำจากบ่อเก็บกักตะกอนหางแร่ จากกิจกรรมการแต่งแร่ตะกั่วของโรงแต่งแร่ บริษัท ตะกั่ว คอนเซนเตรตส์ (ประเทศไทย) จำกัด ที่ได้ก่อตั้งเหมืองแร่ในชุมชนคลิตี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 โดยในปี พ.ศ. 2541 ชาวบ้านเริ่มพบอาการเจ็บป่วยที่ผิดปกติซึ่งแต่ละคนมีลักษณะอาการที่คล้ายคลึงกัน คือ ถ่ายท้อง ปวดหัว ปวดกระดูก บางรายตาบอดสนิท และเริ่มทยอยเสียชีวิต หญิงที่ตั้งครรภ์แท้งบุตร ทารกเกิดใหม่บางรายมีอาการผิดปกติด้านร่างกายและสมอง ขณะเดียวกันสัตว์เลี้ยงในหมู่บ้าน และสัตว์ที่อาศัยอยู่ในแหล่งน้ำจำพวกปลาได้ล้มตายลงเป็นจำนวนมาก เมื่อมีสารพิษเจือปนในแหล่งน้ำจนไม่อาจใช้อุปโภคบริโภคได้ ส่งผลให้ในปี พ.ศ. 2550 ชาวบ้านคลิตี้รวม 151 คน เป็นโจทก์ยื่นฟ้อง บริษัท ตะกั่วคอนเซนเตรตส์ (ประเทศไทย) จำกัด กับพวก ขอให้

หรือฐานความผิดละเมิดตาม พ.ร.บ.ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 เรียกค่าเสียหายกรณีได้รับผลกระทบจากการปนเปื้อนสารตะกั่วมานาน 14 ปี เป็นจำนวนเงิน 1,041,952,000 บาท ซึ่งเมื่อปี พ.ศ. 2555 ศาลจังหวัดกาญจนบุรีมีคำพิพากษาให้บริษัทเจ้าของโรงเตาแร่กับพวกร่วมกันชดเชยค่าเสียหายให้กับชาวบ้านคดีนี้เป็นเงินรวมกันทั้งสิ้น 35,800,000 บาท ทั้งนี้ ระยะเวลาที่ใช้ในการฟ้องคดีจบจนถึงปัจจุบันกว่า 23 ปี ลำห้วยคลิตี้ก็ยังคงมีปัญหะก่อกวนปนเปื้อนในปริมาณที่สูงอยู่เช่นเดิม (อุริช วรธนโรจน์, 2564)

ในการฟ้องคดีละเมิดต่อสิ่งแวดล้อม ไม่ใช่ผู้เสียหายทุกรายจะสามารถฟ้องร้องได้สำเร็จ จำนวนค่าเสียหายชดเชยสูงสุดที่จำเลยต้องเผชิญมักจะน้อยกว่าความเสียหายที่จำเลยได้ก่อขึ้นอย่างมากหรือในบางกรณีน้อยกว่าผลประโยชน์ที่จำเลยได้รับ และจากวัตถุประสงค์ของหลักกฎหมายว่าด้วยการละเมิดที่เป็นไปเพื่อการยับยั้งการกระทำผิดที่อาจเป็นอันตรายนี้ แต่หากค่าเสียหายที่ชดเชยไม่เพียงพอที่จะชดเชยโจทก์ทั้งหมด ย่อมส่งผลให้การยับยั้งของกฎหมายนี้ไม่เกิดขึ้นด้วย

จากการศึกษาข้างต้น เห็นได้ว่าหลักกฎหมายละเมิดทั่วไปนั้นไม่เพียงพอต่อการที่ศาลจะนำมาใช้พิจารณา กำหนดค่าเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม และแม้ว่าจะสามารถเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนได้ตามบทกฎหมายเฉพาะ อาทิ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 96 กำหนดให้ “เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้น มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบในค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหาย รวมถึงค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ทางราชการต้องรับภาระจ่ายจริงในการขจัดมลพิษที่เกิดขึ้นนั้นด้วย โดยผู้ก่อให้เกิดการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษต้องรับผิดชอบ แม้มิได้กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ เว้นแต่เข้าข่ายกเว้นตามกฎหมาย” กล่าวคือ ผู้ที่ต้องรับผิดชอบชดเชยค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายนี้ ได้แก่ เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษ โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงว่าการรั่วไหลหรือการแพร่กระจายของมลพิษนั้นเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่ อันเป็นหลักแนวความคิดเรื่องความรับผิดชอบโดยเคร่งครัด ซึ่งเมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นจากแหล่งมลพิษนั้น ๆ ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้นจะต้องรับผิดชอบ เว้นแต่จะเข้าข่ายกเว้นความรับผิดชอบตามกฎหมาย กฎหมายที่เกี่ยวข้องข้างต้นที่มีการนำหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย และหลักความรับผิดโดยเคร่งครัดมาใช้แล้วก็ตาม แต่ก็ยังคงไม่สามารถแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมได้ เนื่องจากผู้เสียหายยังคงต้องพิสูจน์ตามทฤษฎีที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล ความเสียหายที่โจทก์ได้รับนั้นไม่ว่าจะเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นกับตัวบุคคล ทรัพย์สิน หรือสิ่งแวดล้อม เป็นผลมาจากแหล่งมลพิษนั้นๆหรือไม่ ซึ่งบางกรณีเป็นการยากต่อการพิสูจน์เนื่องจากมีความซับซ้อน เช่น การพิสูจน์ให้เห็นว่าการเจ็บป่วยของโจทก์เกิดจากแหล่งกำเนิดมลพิษของจำเลย หากบริเวณนั้นเป็นพื้นที่ตั้งโรงงานหลายแห่ง การพิสูจน์อาจเป็นเรื่องยากที่จะแยกชัด หากโจทก์ไม่สามารถพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลดังกล่าวได้ จำเลยก็จะหลุดพ้นจากความรับผิด และนอกจากจะส่งผลต่อการกำหนดความรับผิดของฝ่ายผู้ก่อมลพิษแล้ว ยังส่งผลต่อจำนวนค่าเสียหายที่ศาลจะกำหนดให้ผู้เสียหายด้วย

อีกทั้ง การกำหนดค่าสินไหมทดแทนในคดีสิ่งแวดล้อมยังคงใช้หลักเกณฑ์ตามละเมิดทั่วไปเช่นเดิมที่เป็นไปตามหลักการค่าเสียหายเชิงทดแทน มักกำหนดค่าสินไหมทดแทนในจำนวนน้อยเกินไป ส่งผลให้บางกรณีไม่เพียงพอต่อการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น และมิได้มีการบัญญัติให้อำนาจศาลในการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษได้ อันก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ ในคดีสิ่งแวดล้อมนั้นมักสร้างความเสียหายที่ความรุนแรงและกระทบเป็นวงกว้างต่อผู้คนทั้งความเสียหายต่อชีวิตร่างกาย ทรัพย์สิน หรือทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นสาธารณสมบัติที่ประชาชนใช้ร่วมกัน กระทบต่อความเป็นอยู่ของชุมชน การประกอบอาชีพ หรือผลผลิตทางการเกษตรในบริเวณนั้น ๆ และส่งผลต่อไปยังระบบเศรษฐกิจอีกด้วย ตลอดจนต้องอาศัยระยะเวลานานในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม และยากที่จะกลับสู่สภาพเดิมได้

อันเห็นได้จากตัวอย่างคดีเหตุการณ์น้ำมันดิบรั่วไหลกลางทะเลของ บริษัท สตาร์ ปิโตรเลียม รีไฟน์นิ่ง ที่ตั้งอยู่ในท่าเรืออุตสาหกรรมมาบตาพุด ในวันที่ 25 มกราคม 2565 ซึ่งไม่ใช่ครั้งแรกที่บริษัทดังกล่าวมีเหตุการณ์น้ำมันดิบรั่ว เนื่องจาก

ในปี พ.ศ. 2540 ได้เคยเกิดเหตุน้ำมันรั่วไหลในทะเลระหว่างขนถ่ายน้ำมันจากเรือสู่สถานีน้ำมันดิบของบริษัทมาแล้วกว่า 160,000 ลิตร อย่างไรก็ตาม ทะเลไทยในช่วง 45 ปีที่ผ่านมาถูกคุกคามมาโดยตลอดจากการรั่วไหลของน้ำมันตามเส้นทางขนส่งน้ำมันกลางทะเล ในบริเวณที่มีการขนถ่ายของเรือบรรทุกน้ำมัน หรือจากการดำเนินการขุดเจาะน้ำมันอันเกิดขึ้นมากกว่า 235 ครั้ง บ่งบอกถึงการกระทำละเมิดที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าซึ่งสารปนเปื้อนในน้ำมันส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศทางทะเลในระยะยาว การเพาะเลี้ยงชายฝั่ง ชุมชน และเศรษฐกิจระดับประเทศ อีกทั้ง เมื่อมีการฟ้องคดี อาทิ กรณีน้ำมันรั่วไหลระยองวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2556 มีผู้เสียหายยื่นฟ้องเรียกค่าชดเชย 454 คน ผ่านไป 7 ปี ศาลแพ่งพิพากษาคดีเมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2563 กำหนดให้ชดเชยค่าเสียหายแก่ชาวประมง เป็นจำนวน 150,000 บาทต่อราย และผู้ประกอบการท่องเที่ยวเป็นจำนวน 120,000 บาทต่อราย ซึ่งนับเป็นจำนวนเงินที่น้อยเมื่อเทียบกับผลกระทบที่ผู้เสียหายได้รับ (สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดระยอง, 2565) เมื่อค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนที่ถูกกำหนดขึ้นนั้น ไม่ได้มีจำนวนที่สูงเพียงพอ จึงมิได้จูงใจให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการป้องกันเหตุอันเกิดจากละเมิดต่อสิ่งแวดล้อมดังกล่าวได้ ดังจะเห็นได้จากกรณีตัวอย่างเหตุการณ์ข้างต้นที่มีการแพร่กระจายของสารอันตรายจากสถานประกอบการบางแห่งไม่ได้เกิดขึ้นแค่ครั้งเดียว ยังคงมีครั้งที่สอง และอีกหลายเหตุการณ์ในทำนองเดียวกัน จึงสมควรที่ศาลจะได้ใช้ดุลยพินิจกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษ เพื่อเป็นแบบอย่างป้องกันมิให้เจ้าของ ผู้ประกอบการ หรือบุคคลใดที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรอันตรายอันอาจก่อให้เกิดมลพิษต่อประชาชนและสิ่งแวดล้อมมิให้เพิกเฉยต่อความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น และความปลอดภัยอันเป็นประโยชน์ต่อสาธารณสุข และป้องกันมิให้เกิดการทำละเมิดเช่นนี้ซ้ำอีก

4.2 ค่าเสียหายเชิงลงโทษ

ค่าเสียหายเชิงลงโทษ (Punitive Damages) หรือ ค่าเสียหายเพื่อเป็นเยี่ยงอย่าง (Exemplary Damages) เป็นการกำหนดให้ผู้กระทำละเมิดชดเชยค่าสินไหมทดแทนเพิ่มเติมนอกเหนือจากค่าสินไหมทดแทนตามความเสียหายที่แท้จริง อันเป็นการลงโทษจำเลยสำหรับการกระทำที่อุกอาจและเพื่อยับยั้งจำเลยหรือบุคคลอื่นไม่ให้มีพฤติกรรมที่คล้ายคลึงกัน ดังกล่าวในอนาคต และการที่โจทก์จะเรียกค่าเสียหายเชิงลงโทษนั้น ต้องแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมอันน่าตำหนิตนของจำเลย และในการกำหนดจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษ พิจารณารวมถึงความมั่งคั่งของจำเลย ความรุนแรงของอันตรายที่โจทก์ถูกคุกคาม ความสัมพันธ์ระหว่างค่าเสียหายเชิงลงโทษกับความเสียหายที่โจทก์ได้รับจริง ความรุนแรงของพฤติกรรมของจำเลย จำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษอื่น ๆ ที่จำเลยต้องชำระร่วมด้วย (Klass, 2007) ค่าเสียหายเชิงลงโทษมีจุดประสงค์ โดยสามารถแยกพิจารณาได้ดังนี้

1) เพื่อเป็นการป้องปรามผู้กระทำละเมิดและบุคคลอื่นไม่ให้กระทำความผิดอันจะทำให้ความเสียหายเกิดขึ้น การป้องปรามจะสำเร็จเมื่อสามารถโน้มน้าวให้บุคคลไม่กระทำการละเมิดต่อกฎหมาย เพราะเกรงบทลงโทษ และเต็มใจที่จะปฏิบัติตามกฎหมายเมื่อตระหนักได้ว่ากฎหมายถูกบังคับใช้อย่างจริงจัง ในกรณีที่ค่าสินไหมทดแทนไม่เพียงพอที่จะเป็นการป้องปรามการกระทำละเมิด ค่าเสียหายเชิงลงโทษอาจเป็นแรงจูงใจให้แก่ผู้ที่อาจกระทำละเมิดนั้นมิให้กระทำความผิดได้ (ศักดิ์ ธนิตกุล, 2555)

2) การลงโทษ เป็นกรณีที่ผู้ทำละเมิดสมควรได้รับโทษเกินกว่าค่าชดเชยความเสียหาย และระบบตุลาการต้องการค่าเสียหายเชิงลงโทษเพื่อยับยั้งการก่ออันตรายต่อสังคมหรือความเสียหายที่เกิดขึ้นจากความประพฤติดังกล่าว (ศักดิ์ ธนิตกุล, 2555)

3) เพื่อส่งเสริมการบังคับใช้กฎหมายทางแพ่ง ทำให้การดำเนินคดีทางแพ่งมีประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากมีบทลงโทษผู้กระทำละเมิดที่รุนแรงขึ้นทำให้ผู้กระทำละเมิดเกรงกลัวต่อกฎหมาย ทั้งยังสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนมีแนวโน้มที่จะฟ้องร้องดำเนินคดีเพื่อคุ้มครองสิทธิของตนและบังคับใช้กฎหมายแพ่งมากยิ่งขึ้น (พิรพงศ์ จงไพศาลสกุล, 2565)

ทำให้ในการแก้ไขปัญหาการกำหนดค่าเสียหายที่ยังไม่ครอบคลุมถึงความเสียหายที่แท้จริง หรือมีจำนวนที่ไม่สูงมากนักและไม่ส่งผลเป็นการยับยั้งหรือป้องปรามให้ผู้กระทำละเมิดหรือบุคคลอื่นกระทำในลักษณะเดียวกันนี้ในอนาคต กฎหมายต่างประเทศได้มีการนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาปรับใช้ในการดำเนินคดีประเภทนี้ และถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณีและเป็นที่ยอมรับในประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมายในเวลาต่อมา โดยสหรัฐอเมริกาได้มีการวางหลักไว้ในพระราชบัญญัติการชดเชยและความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างครอบคลุม (The Comprehensive Environmental Response Compensation and Liability Act: CERCLA) มาตรา 107(c)(3) ในกรณีที่บุคคลปล่อยหรือเชื่อว่าจะปล่อยสารอันตรายและไม่ได้ดำเนินการกำจัดหรือดำเนินการแก้ไขตามคำสั่งของประธานาธิบดีโดยไม่มีเหตุเพียงพอ ผู้นั้นจะต้องรับผิดชอบในค่าเสียหายเชิงลงโทษเป็นจำนวนเงินอย่างน้อยหนึ่งหรือไม่เกินสามเท่าของจำนวนเงินค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นโดยกองทุนเนื่องมาจากการกระทำที่ไม่ดำเนินการดังกล่าวอย่างเหมาะสม บังคับใช้เมื่อประธานาธิบดีพิจารณาแล้วว่าอาจมีอันตรายร้ายแรงต่อสุขภาพของประชาชน หรือสวัสดิการ หรือสิ่งแวดล้อม ซึ่งการที่ประเทศสหรัฐอเมริกาหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาปรับใช้ในการกรณีการกระทำละเมิดต่อสิ่งแวดล้อมนี้ เพื่อเป็นการลงโทษผู้กระทำละเมิดให้หนักขึ้น จนทำให้เกิดความเกรงกลัวไม่กล้ากระทำความผิด รวมถึงป้องปรามมิให้บุคคลอื่นกระทำความผิดในลักษณะเช่นนั้นซ้ำอีกในอนาคต และส่งผลให้ผู้ประกอบการมีการใช้ความระมัดระวังในการประกอบกิจการของตนมากขึ้นอีกด้วย

4.3 ข้อดีและข้อเสียของการนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาปรับใช้กับคดีสิ่งแวดล้อม

หากมีการนำหลักแนวคิดเรื่องค่าเสียหายเชิงลงโทษมาปรับใช้กับคดีสิ่งแวดล้อม เมื่อพิจารณาแนวทางการปรับใช้ในต่างประเทศ ข้อเสียกรณีมีการปรับใช้เป็นเท่าทวีคูณอาจนำไปสู่ผลกระทบทางเศรษฐกิจของผู้ประกอบการที่ประกอบธุรกิจและก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมจนต้องปิดกิจการและล้มละลายได้ ส่งผลให้การลงทุนในภาคอุตสาหกรรมลดลง ผู้ประกอบการไม่กล้าเสี่ยงลงทุนหรือผลิตพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่างๆ หากค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้ในการตรวจสอบหรือค่าอุปกรณ์ต่าง ๆ มีราคาสูงอาจถูกนำไปคิดรวมเข้ากับต้นทุนการผลิต จนส่งผลให้ราคาสินค้าหรือบริการบางอย่างต้องปรับเพิ่มขึ้น และกระทบต่อระบบเศรษฐกิจได้ จึงมีส่วนทำให้หน่วยงานของรัฐเลือกที่จะใช้หลักค่าเสียหายเชิงทดแทนมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมเหมือนตามหลักกฎหมายละเมิดทั่วไป ทั้งนี้ หากกฎหมายสิ่งแวดล้อมมีการนำแนวคิดเรื่องค่าเสียหายเชิงลงโทษมาปรับใช้ย่อมมีข้อดีหลากหลายประการมากกว่า ได้แก่

- 1) ส่งเสริมสิทธิของผู้เสียหายในการได้รับการคุ้มครองเยียวยาที่เป็นธรรม และจูงใจให้ผู้เสียหายใช้สิทธิทางศาลในการดำเนินคดี ทำให้กระบวนการดำเนินคดีทางแพ่งเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ยกระดับการปกป้องสิ่งแวดล้อมยิ่งขึ้น
- 2) เพื่อลงโทษจำเลยและป้องปรามมิให้เกิดการกระทำในลักษณะเช่นนี้อีก ทั้งยังส่งผลให้ผู้ประกอบการระมัดระวังในการปฏิบัติตามกฎหมายมากขึ้น และตระหนักถึงการกระทำที่อาจกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ปรับปรุงให้เป็นไปตามมาตรฐานสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น
- 3) หน่วยงานราชการสามารถทำงานในเชิงรุกและเป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายบางประการของรัฐที่มุ่งประสงค์ให้เกิดสภาพบังคับในทางกฎหมายอย่างจริงจัง
- 4) ส่งผลต่อการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน กล่าวคือ สิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานและเป็นสิทธิมนุษยชนที่มีการรับรองไว้ในปฏิญญาสากลที่มนุษยทุกคนมีสิทธิในเสรีภาพ ความเท่าเทียมกัน และคุณภาพชีวิตที่ดีในสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพ อีกทั้ง ยังสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ที่เป็นกรอบการพัฒนาของโลกเพื่อร่วมกันบรรลุการพัฒนาทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนที่ผู้ประกอบการต้องมีหน้าที่วางแผนการผลิตและปรับปรุงการดำเนินงานเพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรของโลกด้วย (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.)

จากการศึกษา แม้จะมีข้อเสียซึ่งส่วนใหญ่เป็นความเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจกระทบต่อผู้ประกอบการ การลงทุนในอุตสาหกรรม แต่อย่างไรก็ตามในส่วนข้อดีของการนำค่าเสียหายเชิงลงโทษมาปรับใช้ย่อมมีมากกว่า เนื่องจาก สิ่งแวดล้อมนั้นเป็นความเสียหายต่อสังคมส่วนรวมเป็นเรื่องที่ส่งผลต่อประชาชนเป็นจำนวนมาก อีกทั้ง ผู้ประกอบการได้รับ ผลประโยชน์มากมายและเมื่อเกิดความเสียหายไม่ว่าจะโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง หากจะเยียวยาความเสียหายเป็นจำนวนเพียงเล็กน้อยย่อมไม่ก่อให้เกิดความเท่าเทียมกันในการได้รับการชดเชยเยียวยาตามสิทธิในกระบวนการ ยุติธรรม และก่อให้เกิดความเลื่อมล้ำจากการชดเชยเยียวยาตามที่ควรจะเป็นด้วย ดังนั้นหากมีการบัญญัติให้อำนาจศาลในการ กำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษไว้อย่างชัดเจน เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับประชาชนและเพื่อก่อให้เกิดความรับผิดชอบต่อสังคม ในฐานะผู้ประกอบการที่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม

4.4 การกำหนดหลักเกณฑ์และขอบเขตการนำค่าเสียหายเชิงลงโทษมาปรับใช้ในคดีสิ่งแวดล้อม

เมื่อศึกษาจากแนวทางต่างประเทศ ผู้เขียนพบว่ากรณีสหรัฐอเมริกา นั้น มีการกำหนดหลักเกณฑ์และขอบเขต ปรากฏตามแนวคำพิพากษาต่าง ๆ อาทิ ลักษณะพฤติกรรมของจำเลย ระดับความรุนแรงของความเสียหายที่เกิดขึ้น ผลประโยชน์ที่ได้จากการกระทำของจำเลย อีกทั้ง ภายหลังได้มีการตราพระราชบัญญัติมาตรฐานค่าเสียหายเชิงลงโทษ (The Punitive Damages Standards Act) เพื่อกำหนดมาตรฐานสำหรับความรับผิดในค่าเสียหายเชิงลงโทษ โดยระบุหลักเกณฑ์ การพิจารณากำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษ ได้แก่ ลักษณะและความพฤติการณ์อันน่าตำหนิเตียนในการกระทำผิดของจำเลย ความรุนแรงของความเสียหายที่โจทก์ได้รับอันเป็นผลมาจากการกระทำของจำเลย ขอบเขตความประพฤติดของโจทก์ว่ามีส่วน ก่อให้เกิดอันตรายหรือไม่ ระยะเวลาของการดำเนินการ ความสำนึกของจำเลย และการปิดบังการทำความผิดของจำเลย ผลประโยชน์จากการกระทำผิดของจำเลย โทษทางอาญาใด ๆ ที่จำเลยได้รับและจำนวนเงินค่าปรับทางแพ่งอันเป็นผลมา จากการกระทำนั้น ๆ ด้วย

อาทิ กรณีศึกษาคดี The Exxon Valdez เรือบรรทุกน้ำมันของจำเลยชนปะการังบริเวณ Prince William Sound ส่งผลให้น้ำมันดิบรั่วไหลมากกว่า 11 ล้านแกลลอน กระจ่ายไปทั่วชายฝั่งกว่า 1,200 ไมล์ กระทั่งการประมงและคร่า ชีวิตสัตว์ทะเลหลายพันตัวและนกทะเลนับแสนตัว ฟ้องเรียกค่าเสียหายจากบริษัท Exxon โดยศาลได้คำนวณค่าเสียหายที่ แท้จริงไว้ 507.5 ล้านดอลลาร์และตัดสินให้รับผิดชอบในค่าเสียหายเชิงลงโทษเพิ่มเติมอีกด้วยเป็นจำนวน 5 พันล้านดอลลาร์ ศาล อุทธรณ์ลดเหลือ 2.5 พันล้านดอลลาร์ และภายหลังศาลสูงลดเหลือ 507.5 ล้านดอลลาร์เท่ากับจำนวนค่าเสียหายที่แท้จริง (Vicini, 2008)

ในการพิจารณากำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษจากกรณีศึกษาข้างต้น ผู้เขียนเห็นว่าหลักเกณฑ์ที่ทำให้ศาลกำหนด ค่าเสียหายเชิงลงโทษค่าเสียหายเชิงลงโทษ ได้แก่

- 1) ระดับความน่าตำหนิในพฤติกรรมของจำเลย การกระทำของจำเลยเป็นการกระทำโดยประมาทเลินเล่ออย่าง ร้ายแรงปล่อยให้ผู้ที่ติดสุราขับเรือที่บรรทุกน้ำมันหลายล้านแกลลอนผ่านน่านน้ำ และ Exxon รู้ถึงข้อเท็จจริงดังกล่าว แต่ไม่ได้มี การปลดกัปตัน Hazelwood แต่อย่างไรก็ตาม Exxon ไม่ได้มีเจตนาหรือจงใจที่จะกระทำให้เกิดความเสียหายต่อโจทก์หรือ บุคคลอื่นใด
- 2) อัตราส่วนของค่าเสียหายเชิงลงโทษต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นกับโจทก์ ความเสียหายที่เกิดขึ้น เป็นความเสียหายทางเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพอุตสาหกรรมประมงเป็นส่วนใหญ่ ไม่ได้กระทบต่อชีวิต ร่างกาย หรือทรัพย์สินของ บุคคล และค่าเสียหายเชิงลงโทษต้องไม่เกินสัดส่วนกับความรุนแรงของความผิด
- 3) คณะลูกขุนมีการนำเอาผลกำไรจากการประกอบกิจการของ Exxon มาเป็นปัจจัยในการกำหนดค่าเสียหาย เชิงลงโทษร่วมด้วย

4) เนื่องจากภายหลังจากเกิดเหตุการณ์นั้น ๆ จำเลยได้พยายามบรรเทาความเสียหายโดยใช้เงินกว่า 2 พันล้านดอลลาร์ ที่จะกักน้ำมันออกจากน้ำและชายฝั่งที่อยู่บริเวณนั้น คูแลสต์วู้ทได้รับผลกระทบ นอกจากนี้ยังเริ่มโครงการตั้งถิ่นฐานให้กับคนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำมันรั่วไหลนี้ อันแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นเหตุผลที่มีการปรับลดค่าเสียหายเชิงลงโทษในภายหลังได้

ทั้งนี้ แม้ว่าประเทศไทยจะไม่มีบทบัญญัติให้อำนาจศาลในการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษกรณีการกระทำละเมิดต่อสิ่งแวดล้อม แต่แนวคิดดังกล่าวประเทศไทยได้นำมาปรับใช้ในบางเรื่อง และได้มีการบัญญัติถึงหลักเกณฑ์และขอบเขตในการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษเอาไว้ในตัวบทบัญญัตินั้น ๆ ด้วย อาทิ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2558 มาตรา 9 “ในกรณีที่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าการละเมิดลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดง เป็นการกระทำโดยจงใจ หรือมีเจตนาเป็นเหตุให้งานอันมีลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดงสามารถเข้าถึงโดยสาธารณชนได้อย่างแพร่หลายให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้ละเมิดจ่ายค่าเสียหายเพิ่มขึ้นไม่เกินสองเท่าของค่าเสียหายตามวรรคหนึ่ง” อันเห็นได้ว่ากฎหมายไทยมีการนำค่าเสียหายเชิงลงโทษมาปรับใช้ในกฎหมายเฉพาะต่าง ๆ โดยมีการบัญญัติถึงหลักเกณฑ์และขอบเขตในการพิจารณาไว้อย่างชัดเจนตามตัวบทให้อำนาจศาลของกฎหมายเฉพาะนั้น ๆ

ผู้เขียนจึงเห็นควรให้มีการบัญญัติไว้อย่างชัดเจนเช่นเดียวกับประเทศสหรัฐอเมริกาและกฎหมายเฉพาะของไทย เพื่อให้สามารถควบคุมจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษไม่ให้มากเกินไปจนกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ และไม่ต่ำเกินไปจนไม่กระตุ้นให้ผู้กระทำละเมิดปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและทำให้การนำค่าเสียหายเชิงลงโทษมาปรับใช้ไร้ประสิทธิภาพในการที่จะปราบปรามการกระทำละเมิดดังกล่าว พิจารณาต่อไปถึงการกำหนดจำนวนเท่าที่เหมาะสมในการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษในคดีสิ่งแวดล้อมนั้น ในสหรัฐอเมริกามีการจำกัดจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษไว้อย่างน้อย 1 เท่าแต่ไม่เกิน 3 เท่าของค่าเสียหายที่ต้องเสียไป ซึ่งวางหลักไว้ในพระราชบัญญัติการชดเชยและความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างครอบคลุม (The Comprehensive Environmental Response Compensation and Liability Act: CERCLA) ประกอบกับการมีการนำค่าเสียหายเชิงลงโทษที่มีปรับใช้ในกฎหมายของไทยปัจจุบันได้มีการจำกัดไว้ใน 2 ลักษณะ ลักษณะแรก จำกัดจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษไว้ที่ 2 เท่าเป็นกฎหมายเฉพาะเรื่องทั่วไป และลักษณะที่สองเป็นการจำกัดจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษไว้ที่ 4 เท่าเป็นเรื่องสิทธิหน้าที่ของคนที่การเป็นสิทธิมนุษยชนที่มนุษย์ต้องได้รับการคุ้มครองกฎหมายจึงกำหนดในลักษณะของค่าเสียหายที่มากกว่า ผู้เขียนเห็นว่า ในเรื่องสิ่งแวดล้อมนั้นแม้จะไม่ได้เป็นการถูกละเมิดหรือเลือกปฏิบัติเหมือนเช่นกรณีสิทธิคนพิการ แต่สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่กระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของผู้คน สุขภาวะสังคมโดยรวมทั้งการบริโภค วิถีชีวิต เศรษฐกิจ และชุมชน ทั้งยังเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน หากจำกัดขอบเขตในการกำหนดจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษไว้ไม่เกินสองเท่าเช่นเดียวกับที่ใช้ในเรื่องทั่วไปมาปรับใช้ อาจเป็นจำนวนที่น้อยเกินไปจึงเห็นควรจำกัดขอบเขตกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษไว้ไม่เกินสามเท่าของค่าเสียหายที่ต้องจ่ายไปเพื่อบรรเทาความเสียหายอันเกิดจากการละเมิดนั้นซึ่งคล้ายคลึงกับแนวทางของประเทศสหรัฐอเมริกา

5. สรุปและอภิปรายผล

ปัจจุบันปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาสำคัญและส่งผลกระทบไปทั่วโลก เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประกอบความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและอุตสาหกรรม ทำให้ความต้องการในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย แต่เนื่องจากทรัพยากรนั้นมีอยู่อย่างจำกัดส่งผลให้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ลดน้อยและเสื่อมถอยลงก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เท่านั้น แต่ยังกระทบต่อสัตว์ ระบบนิเวศน์ และสิ่งแวดล้อมอีกด้วย อีกทั้งปัญหาดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เพียงพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งแต่เป็นปัญหาที่กระทบไปทั่วทั้งโลกไม่จำกัดพรมแดนอันเป็นปัญหาระดับโลกที่ควรได้รับการแก้ไขและป้องกันร่วมกัน (ปาริชาติ มั่นสกุล, 2560)

แม้ประเทศไทยจะมีการตรากฎหมายสิ่งแวดล้อมไว้เป็นเฉพาะ อาทิ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ที่มีการกำหนดความรับผิดชอบในคดีสิ่งแวดล้อมในตรา 96 และมาตรา 97 แต่เมื่อพิจารณาถึงการกำหนดค่าเสียหายเพื่อเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากการกระทำความผิดต่อสิ่งแวดล้อม กฎหมายเฉพาะดังกล่าวไม่ได้มีบัญญัติถึงหลักเกณฑ์การกำหนดค่าเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมเอาไว้ ส่งผลให้ศาลต้องกำหนดค่าเสียหายโดยนำหลักกฎหมายละเมิดทั่วไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้ ตามมาตรา 438 กำหนดให้ศาลวินิจฉัยตามควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด ประกอบกับอยู่ภายใต้หลักการแนวคิดค่าเสียหายเชิงทดแทน (Compensation Damages) ที่มีจุดประสงค์ในการชดเชยความเสียหาย เพื่อให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่สถานะใกล้เคียงเดิมมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และมักจะไม่นับความเสียหายที่เกิดขึ้นจริงอันเป็นไปตามที่โจทก์พิสูจน์ถึงความเสียหายนั้น ทำให้เมื่อนำมาปรับใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะแตกต่างจากคดีละเมิดทั่วไปก่อให้เกิดข้อจำกัดหลายประการ ส่งผลให้ผู้เสียหายไม่ได้รับการเยียวยาเท่าที่ควร อีกทั้งยังไม่ก่อให้เกิดการยับยั้งหรือป้องปรามการกระทำความผิดซ้ำอีก ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงได้ทำการศึกษาแนวทางในแก้ไขปัญหในการกำหนดค่าเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมที่จะทำให้สิทธิของผู้เสียหายและสิ่งแวดล้อมได้รับการเยียวยาอย่างถูกต้องเป็นธรรมและครอบคลุมถึงความเสียหายที่เกิดขึ้น โดยศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวในสหรัฐอเมริกาที่มีการนำหลักการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษ อันเป็นหลักการพื้นฐานในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common law) กำหนดเพื่อเป็นการลงโทษจำเลยผู้กระทำความผิด และยังป้องปรามมิให้บุคคลอื่นกระทำในลักษณะเดียวกันนี้เกิดขึ้นอีก (พิรพงศ์ จงไพศาลสกุล, 2565)

จากการศึกษาแนวทางการปรับใช้ในต่างประเทศของผู้เขียนพบว่า ข้อเสียของการนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาปรับใช้ในคดีสิ่งแวดล้อม อาทิ ในกรณีที่มีการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษเป็นเท่าทวีคูณอาจนำไปสู่ผลกระทบต่องานเศรษฐกิจของผู้ประกอบการที่ประกอบธุรกิจและก่อให้เกิดคดีมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม จนต้องปิดกิจการ และอาจล้มละลายได้ ซึ่งจากผลกระทบดังกล่าวจึงมีส่วนทำให้หน่วยงานของรัฐเลือกที่จะใช้หลักค่าเสียหายเชิงทดแทนมากกว่าการนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้ แต่อย่างไรก็ดีเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบข้อดีและข้อเสีย ผู้เขียนเห็นว่าหากกฎหมายสิ่งแวดล้อมมีการนำแนวคิดเรื่องค่าเสียหายเชิงลงโทษมาปรับใช้ย่อมมีข้อดีมากกว่าข้อเสีย อาทิ เป็นการส่งเสริมสิทธิของผู้เสียหายในการได้รับการคุ้มครองเยียวยาที่เป็นธรรม และเป็นแรงจูงใจให้ผู้เสียหายใช้สิทธิทางศาลในการดำเนินคดี ทำให้กระบวนการดำเนินคดีทางแพ่งเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยกระดับการดำเนินงานปกป้องสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนเกี่ยวพันโดยตรงกับสิทธิมนุษยชนที่มีการรับรองไว้ในปฏิญญาสากล ส่งผลให้หน่วยงานภาคการผลิตขนาดใหญ่หรือผู้ประกอบการมีความระมัดระวังในการปฏิบัติตามกฎหมายและตระหนักถึงการกระทำของตนที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เพราะฉะนั้นจึงเห็นสมควรนำแนวคิดค่าเสียหายเชิงลงโทษมาปรับใช้ในคดีสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาระบบกลไกในการป้องกันเพื่อก่อให้เกิดความรับผิดชอบต่อสังคมในฐานะผู้ซึ่งประกอบธุรกิจที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป)

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

6.1.1 จากปัญหาการกำหนดค่าเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมของไทยที่ไม่ได้รับการเยียวยาอย่างเพียงพอ และมีได้เป็นแรงกระตุ้นมากพอในการที่จะป้องปรามมิให้เกิดกระทำอันเป็นการละเมิดต่อสิ่งแวดล้อมนี้ รัฐต้องมีมาตรการทางกฎหมายที่ป้องกันและเยียวยาความเสียหายได้อย่างเหมาะสมในการที่จะคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานด้านสิ่งแวดล้อมของประชาชนให้บรรลุผล จึงเห็นสมควรนำแนวคิดค่าเสียหายเชิงลงโทษมาปรับใช้ในคดีสิ่งแวดล้อม และเพื่อให้ศาลสามารถหยิบยกหลักนำไปปรับใช้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์กับประชาชนให้ได้รับการเยียวยาอย่างเป็นธรรม และเป็นการกำหนดเพื่อลงโทษจำเลยและป้องปรามมิให้มีการกระทำอันเป็นการละเมิดต่อสิ่งแวดล้อมเช่นนี้ในอนาคต

6.1.2 การกำหนดหลักเกณฑ์และขอบเขตการนำค่าเสียหายเชิงลงโทษมาปรับใช้ในคดีสิ่งแวดล้อม ผู้เขียนเห็นควรมีการบัญญัติถึงหลักเกณฑ์และขอบเขตการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษไว้อย่างชัดเจน เช่นเดียวกับสหรัฐอเมริกาและกฎหมายพิเศษอื่นของไทยที่มีการบัญญัติถึงการให้อำนาจศาลในการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษไว้ในกฎหมายเฉพาะโดยบัญญัติทั้งหลักเกณฑ์และขอบเขตการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษไว้อย่างชัดเจนในฉบับบัญญัติฉบับนั้น ๆ ซึ่งเมื่อนำค่าเสียหายเชิงลงโทษมาปรับใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมของไทย กฎหมายเฉพาะเกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อม ได้แก่ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ผู้เขียนจึงเห็นควรบัญญัติหลักเกณฑ์และขอบเขตในการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษในลักษณะเดียวกัน

6.1.3 จากการศึกษาแนวทางการกำหนดค่าเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมและการนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาปรับใช้ ผู้เขียนขอเสนอแนะการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ในการบัญญัติให้อำนาจศาลในการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษในคดีสิ่งแวดล้อม ได้นอกเหนือจากค่าสินไหมทดแทนที่แท้จริงตามที่ศาลเห็นสมควรแต่ไม่เกิน 3 เท่าของค่าสินไหมทดแทนที่แท้จริงโดยคำนึงถึงพฤติการณ์ต่าง ๆ อาทิ ลักษณะพฤติการณ์อันน่าตำหนิตีเดียของจำเลย ระดับความรุนแรงของความเสียหายที่เกิดขึ้นหรืออาจจะเกิดขึ้น ผลประโยชน์ที่จำเลยได้รับการกระทำละเมิด ฐานะทางการเงินของจำเลย บทลงโทษทางอาญาหรือการดำเนินการทางแพ่งที่จำเลยต้องรับผิดชอบในพฤติกรรมเดียวกัน ตลอดจนการที่ผู้เสียหายมีส่วนในการก่อให้เกิดความเสียหายด้วย

6.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

6.2.1 ควรมีการศึกษาแนวทางการปรับใช้ค่าเสียหายเชิงลงโทษในกฎหมายต่างประเทศอื่น ๆ เพิ่มเติมเพื่อศึกษาแนวทางการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษของศาลในประเทศนั้น ๆ และหาแนวทางในการปรับใช้กับกฎหมายสิ่งแวดล้อมของไทยให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6.2.2 ควรมีการศึกษาข้อมูลและผลกระทบอย่างรอบด้านมากยิ่งขึ้นในประเทศต่าง ๆ ที่มีการนำค่าเสียหายเชิงลงโทษมาปรับใช้ในคดีสิ่งแวดล้อม

7. รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กลุ่มกฎหมาย สำนักงานปรมาณูเพื่อสันติ. (2563). สรุปคำพิพากษาคดีโคบอลต์-60. *วารสารปรมาณูเพื่อสันติ*, 33(1), 23-25.
- ประชาไท. (2565). 15 ปีคดีโคบอลต์60 ศาลฎีกาให้จำ 5 แสน ทนายชี้เอกชนรับผิดชอบ. <https://prachatai.com/journal/2016/06/66223>
- ประกาศนโรจน์ศิริรัตน์. (2564). มาตรการทางกฎหมายในการเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากฝุ่นมลพิษ. *วารสารนิติศาสตร์และสังคมท้องถิ่น*, 5(1), 141-176.
- ปาริชาติ มั่นสกุล. (2560). ข้อพิจารณาบางประการเกี่ยวกับค่าเสียหายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม. *วารสารดุลพาท*, 64(2), 127-145.
- พิรพงศ์ จงไพศาลสกุล. (2565). เพดานชั้นสูงในการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษ. *วารสารรามคำแหง ฉบับนิติศาสตร์*, 11(2), 2-23.
- ภูริช วรรณโรจน์. (2564). บทเรียนจากเหมืองแร่ : ความล้มเหลวของรัฐในการแก้ปัญหาหาลำห้วยคลิตี้. มูลนิธิสืบนาเคเสถียร. <https://www.seub.or.th/blogging/news/มลพิษลำห้วยคลิตี้/>
- วรชัย แสนสีระ. (2560). การนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษตามกฎหมายต่างประเทศมาบังคับใช้กับคดีละเมิดตามกฎหมายไทย มุมสะท้อนความคิดนิติบัญญัติ: Legal Reflection. *วารสารจุลนิติ*, 14(1), 133-140.
- ศักดา ธนิกุล. (2555). *การนำหลักค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้ในกฎหมายไทย* [รายงานการวิจัย]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดระยอง. (2565). ถอดบทเรียนเหตุน้ำมันดิบรั่วไหล 2556 เกิดอะไรขึ้นบ้าง
ที่อ่าวพร้าว. <http://www.mnre.go.th/rayong/th/news/detail/109100>
สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (ม.ป.ป). *เกี่ยวกับ SDGs*. <https://sdgs.nesdc.go.th/>
อำนาจ วงศ์บัณฑิต. (2562). *กฎหมายสิ่งแวดล้อม* (พิมพ์ครั้งที่ 4). วิญญูชน.

ภาษาอังกฤษ

Klass, A. (2007). Punitive Damages and Valuing Harm. *Minnesota Law Review*, 92(1), 83-160.
Vicini, J. (2008). *Exxon Valdez \$2.5 Billion Oil Spill Ruling Overturned*. <https://www.reuters.com/article/us-exxon-valdez-court-idUSWBT00926720080625>